

**М.П. Захараш,
В.О. Волошин*,
А.Б. Бережний,
А.М. Кравченко,
Г.І. Тітов,
Д.В. Зозуля**

*Військово-медичне Управління СБ України
м. Київ
Національна академія СБ України*
м. Київ*

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ СБ УКРАЇНИ

Ключові слова: історія становлення, медична служба, організація медичної допомоги, органи СБ України

Key words: history of development, medical service, organization of medical assistance, Ukraine State Security Service

Резюме. В публікації освіщено розвиток військово-медичної служби СБ України. Дані основні вехи історії розвитку. Проведен ретроспективний аналіз діяльності, направленої на збереження здоров'я контингенту військовослужбовців СБ України та їх сімей.

Summary. In the article development of the military-medical department of the Ukraine State Security Service is elucidated. The basic stages of history of development are presented. Retrospective analysis of activity directed at health maintenance of the servicemen contingent of State Security Service of Ukraine and their families was carried out.

Організаційна структура медичної служби органів державної безпеки України була визначена з урахуванням необхідності вирішення цілої низки спеціальних завдань, що покладаються на спецслужбу держави. Вони визначали необхідність відбору кандидатів для проходження військової служби, здатних за станом здоров'я, моральними якостями, психофізіологічним станом працювати у найекстремальніших ситуаціях; вирішення експертних питань; створення чіткої системи надання медичної допомоги співробітникам органів держбезпеки в різних специфічних умовах [1].

Початок організації військово-медичної служби в системі органів державної безпеки було покладено у 1918 році, коли за рішенням Ради Оборони була створена Особлива відомча комісія при Всеросійській надзвичайній комісії (ВНК) для поліпшення санітарного стану республіки. Головою цієї відомчої комісії був призначений військовослужбовець Кєдров Михайло Сергійович, який мав медичну освіту та володів великим організаційним талантом, був людиною непохитної волі, що дозволило йому у короткий термін налагодити роботу медкомісії. В цей період Червона Армія була укомплектована кваліфікованими військовими медичними кадрами, які були в змозі ефективно вирішувати питання боротьби з епідеміями як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення. З січня 1920 р. особлива медична комісія ВНК була підпорядкована революційній військовій Раді Республіки, а її керівником став Склянський Єфраїм Маркович. У цей же час

почалося створення медичних підрозділів при Губернських надзвичайних комісіях (ГубНКа). Так, у Дніпропетровській області (раніше Катеринославській губернії) медичний підрозділ був створений практично з перших днів формування ГубНКа й до 1920 р. входив до складу її загального відділу. Пізніше він знаходився у складі господарчо-фінансової частини і включав лазарет на 35 ліжок, що був укомплектований відповідно до затверджених нормативів та оснащений необхідними хірургічним інструментарієм і медикаментами. Необхідність відкриття лазарету була зумовлена наявними санітарними втратами серед військовослужбовців, що були пов'язані з веденням бойових дій на території губернії. Робота підрозділу забезпечувалася медичним персоналом у кількості до 20 осіб. Додатково до нього входили 9 медичних працівників із складу 106-го окремого батальйону при ГубНКа [2, 4].

У період 20-30-х років ХХ сторіччя організація і надання співробітникам державної безпеки медичної допомоги були покладені на санітарні частини Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС).

З 2 липня 1946 року відбулась реорганізація НКВС на два органи – Міністерство внутрішніх справ (МВС) та Міністерство державної безпеки (МДБ), і саме з цього часу військово-медична служба державної безпеки почала функціонувати як самостійна структура [4]. У Києві в невеличкому двоповерховому будинку по вулиці Рози Люксембург (нині Липська) відкрилася поліклініка санітарного відділу МДБ при Раді

Міністрів (РМ) УРСР, а на вулиці Святошинській почав функціонувати терапевтичний стаціонар на 50 ліжок [3].

Першим керівником санітарного відділу МДБ при РМ УРСР був призначений учасник Великої Вітчизняної війни (ВВВ), військовий лікар I рангу Головенко Іван Пилипович, який з 1938 по 1946 роки очолював санвідділ НКВС. Під керівництвом полковника медичної служби Головенка І.П. за період з 1946 по 1957 рр. були розроблені та впроваджені принципи стратегії і тактики військово-медичної служби органів державної безпеки й сформульована концепція її розвитку з урахуванням специфіки. У 1954 році була введена в експлуатацію 4-поверхова будівля 1 клінічної лікарні на 100 ліжок, в якій функціонувало 4 клінічних відділення: терапевтичне, хірургічне, неврологічне, ЛОР [2].

З 1957 по 1960 роки начальником ВМС МДБ при РМ УРСР був призначений майор медичної служби Струєв Іван Андрійович.

Згідно з прийнятим помилковим рішенням у 1959 – 1960 роках система медичного забезпечення військовослужбовців регіональних Управлінь державної безпеки була, по суті, практично ліквідована, і тільки у містах Києві, Одесі, Львові та Сімферополі продовжували існувати військово-медичні підрозділи. Життєва необхідність примусила скасувати це необмірковане рішення, що було переглянуто, і вже з 1960 року почалося відновлення медико-санітарних частин в обласних Управліннях, яке було завершено тільки у 1983 році.

З березня 1960 по 1983 роки керівником військово-медичної служби комітету держбезпеки (КДБ) УРСР був генерал-майор Караванов Леонід Кирилович, який з 1951 року очолював медичні підрозділи регіональних управлінь КДБ.

У 1972 році при проведенні подальшого реформування 1 клінічна лікарня була реорганізована у госпіталь КДБ при РМ УРСР, який став першим багатопрофільним відомчим медичним закладом. У цей період військово-медична служба була виведена із підпорядкування господарського управління КДБ і почала існувати як самостійний структурний підрозділ із підпорядкуванням безпосередньо керівництву КДБ УРСР. У 1974 році на території госпіталю було завершено будівництво нової будівлі поліклініки, в якому було розпочато надання амбулаторно-поліклінічної допомоги співробітникам спецслужби України за усіма основними лікарськими спеціальностями.

З 1983 по 2009 роки Військово-медичне Управління (ВМУ) служби безпеки (СБ) України

очолював генерал-майор медичної служби, член-кореспондент АМН України, доктор медичних наук, професор Захараш Михайло Петрович.

На сьогодні військово-медична служба СБ України представлена Центральною консультативною поліклінікою, клінічним госпіталем з філіями, центральною військово-лікарською комісією, експертно-психологічною службою, санітарно-епідеміологічним відділом, 26 військово-медичними підрозділами регіональних органів СБ України, санаторно-оздоровчими та іншими закладами.

На базі ВМУ працюють член-кореспондент АМН України, вісім докторів і 38 кандидатів медичних наук, 17 заслужених лікарів України та понад 200 лікарів вищої і першої кваліфікаційної категорії, досвідчений середній і молодший медичний персонал.

За рівнем профілактичної роботи й диспансеризації ВМУ СБ України посідає чільні місця у системі лікувально-профілактичних закладів України. Підвищенню рівня медичного забезпечення сприяє, зокрема, створення цехової медичної служби, лікарі якої вивчають умови праці і фактори ризику у підрозділах, що впливають на стан здоров'я і професійне довголіття співробітників, а це в свою чергу дає змогу цілеспрямовано, комплексно вживати профілактичних заходів, направлених на збереження і покращення здоров'я. В роботу військово-медичної служби СБ України впроваджуються цільові програми профілактики й лікування таких захворювань, як гіпертонія, туберкульоз, онкологічні захворювання та ін.

Останніми роками госпіталь СБ України був оснащений комп'ютерним томографом, новим рентгенодіагностичним обладнанням, апаратами ультразвукового й доплерівського дослідження, комплектами для проведення лапароскопічних операцій. Широко застосовуються такі прогресивні методи діагностики й лікування, як еферентна і квантова інтенсивна терапія, тромболітична терапія гострого інфаркту міокарда, ішемічного інсульту та тромбоемболії легеневої артерії. Поширеним є оперативне лікування нейрохірургічних, урологічних хворих, виконуються травматологічні та ортопедичні операції. Вперше у світі в госпіталі ВМУ СБ України впроваджено у клінічну практику метод електрозварювання тканин при оперативному лікуванні хворих.

Особливою сторінкою в історії ВМУ СБ України слід вважати участь її співробітників у подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи. Медичні працівники спецслужби брали участь у наданні медичної допомоги населенню та

рятувальникам, які працювали в зоні ЧАЕС. Вони аналізували і розробляли патофізіологічні зміни, які виникають при розвитку променевої патології, напрацьовували ефективні методи лікування і профілактики радіаційних уражень. Результати цих оригінальних наукових і практичних розробок у цьому напрямку є загально-визнаними вітчизняною і світовою науковою спільнотою. Проведені наукові розробки покладені в основу відповідних докторських і кандидатських дисертаційних досліджень [3].

Головним орієнтиром протягом всього періоду розвитку військово-медичної служби органів державної безпеки України були високий професіоналізм, самовіддача, подальше вдоскона-

лення лікувально-діагностичної і профілактичної роботи. Глибока повага до наставників, творчість, доброзичливість та співчуття до хворого, високий професіоналізм, готовність виконувати свій професійний обов'язок за будь яких умов – ось основні риси особистості, які формуються і культивуються в колективі Військово-медичного управління СБ України. Протягом усіх років функціонування військово-медична служба СБ України постійно розвивається та удосконалюється, і на сьогодні вона має все необхідне для ефективного та якісного виконання всіх завдань, які на неї покладаються державою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захара М.П. Военно-медицинское управление Службы безопасности Украины / М.П. Захараш, А.Н. Кравченко, Н.В. Иванова. – К.: Генеза, 1996. – 18 с.
2. Караванов Л.К. Ведомственное здравоохранение спецслужбы безопасности Украины / Л.К. Караванов, М.П. Захараш, Н.В. Иванова // Материалы международной научно-практической конференции „Медико-биологические последствия чернобыльской катастрофы 10 лет спустя. Актуальные вопросы

военной медицины спецслужб Украины”. – К.: Генеза, 1997. – С. 177-185.

3. Служба безпеки України становлення, досвід, пріоритети діяльності / за ред. О.Власенко – К.: Літера-Графік, 1997. – 191 с.

4. Ченцов В.В. Отчет Екатеринославской губернской чрезвычайной комиссии с января 1920 г. по 1 ноября 1921 г. / В.В. Ченцов. – Днепропетровск: Дніпро, 1994. – 231с.

